

آسیب‌شناسی فضای سایبر در حوزه همسرگزینی و خانواده

محبوبه موسیوند^۱، فائزه ساکی^۲

^۱ استادیار گروه مطالعات علوم اجتماعی و توسعه، پژوهشکده زنان، دانشگاه الزهراء، تهران، ایران
m.moosivand@alzahra.ac.ir

^۲ دانشجوی کارشناسی ارشد مطالعات زنان، دانشگاه الزهراء، تهران، ایران
sakifaezeh7@gmail.com

چکیده

با توجه به رشد و گسترش فضای سایبر در سراسر جهان و میزان تأثیرگذاری آن بر ابعاد گوناگون زندگی بشر، به نظر می‌رسد که این ابزار علیرغم دستاوردهای خیره‌کننده‌ای که داشته است چالش‌ها و آسیب‌هایی را هم همراه داشته، از این رو هدف از این پژوهش آسیب‌شناسی فضای سایبر در حوزه همسرگزینی و خانواده با استفاده از روش تحقیق توصیفی - تحلیلی می‌باشد که برآیند این پژوهش حاکی از آن است که فضای مجازی، در بعد خانواده و همسرگزینی در کنار محاسنی که دارد، آثار نامطلوبی را هم از جمله کاهش تعاملات رو در روی والدین و فرزندان، تصویرسازی و الگوسازی کاذب از همسر ایده‌آل برای جوانان، تولید و انتشار مضامین غیراخلاقی و متباین با ارزش‌های ایرانی - اسلامی داشته است، به همین منظور جهت کاهش آسیب‌های ناشی از فضای سایبر در بعد خانواده و همسرگزینی راهکارهایی نظیر نظارت اعتدال‌گونه والدین بر عملکرد فرزندان در فضای سایبر، اقدامات راهبردی توسط آموزش و پرورش و آموزش عالی در جهت آگاه‌سازی نوجوانان و جوانان در خصوص استفاده از فضای مجازی و نیز تولیدات رسانه‌ای تأثیرگذار، جذاب و کارآمد پیشنهاد شده است.

کلمات کلیدی: آسیب، تأثیر، خانواده، فضای سایبر، فضای مجازی، همسرگزینی.

۱ مقدمه

ظهور فناوری‌های ارتباطی جدید منجر به دگرذیسی‌های عمیق در مناسبات انسانی شده است (نصیری‌پور، ۱۳۹۸: ۷۷) که به نظر می‌رسد فضای سایبر هم یکی از مهم‌ترین فناوری‌های ارتباطی در عصر حاضر به شمار می‌رود به طوری که به رقیب جدی و قدرتمندی برای جهان حقیقی تبدیل شده است و تعاملات انسان‌ها را به روش‌های گوناگون تحت تأثیر قرار داده است (کنعانی و همکاران، ۱۳۹۳: ۶۵) چنانچه گفته می‌شود، مجازی‌شدن کلیه ابعاد زندگی انسان را درنور دیده است (مهدی‌پور، ۱۳۹۷: ۵۱) و جهان را به یک دهکده‌ی جهانی تبدیل کرده که مولفه اصلی آن از میان برداشتن فاصله زمانی و مکانی و نیز بروز آسیب‌های اجتماعی گوناگون است (صادقی و عامری، ۱۳۹۵: ۵۱) که این آسیب‌ها و چالش‌ها بر زندگی شخصی و اجتماعی افراد

تأثیر داشته است (شاملی، ۱۳۹۶ : ۱۱). به عبارت دیگر فضای سایبر به دلیل ویژگی‌های منحصر به فردی مانند گمنامی و سهولت در برقراری ارتباط، بستر مناسبی برای بروز انواع آسیب‌هاست که به مرور زمان هم بر میزان این چالش‌ها و آسیب‌ها افزوده می‌شود (شاه‌محمدی، ۱۳۹۵ : ۱۰۱). البته فضای سایبر و شبکه‌های اجتماعی مجازی کارکردهای آموزشی، تجاری، سیاسی، فرهنگی، ارتباطی و ... فراوانی دارد (رونقی، ۱۳۹۶) اما به دلیل گستردگی و تأثیرگذاری آنها، شاهد دگرگونی و تغییر در ارزش‌ها و هنجارها هستیم (خوش صفا و کفاشی، ۱۳۹۶ : ۱۷۵) که یکی از مهم‌ترین چالش‌هایی که در این باره ممکن است اتفاق افتد، تضاد فرهنگی جامعه مقصد با فناوری (فضای سایبر) وارد شده به آن است (یوسفی و افتخاری، ۱۳۹۷). در ایران هم امروزه فضای مجازی بخشی از زندگی بیش از ۶۷ میلیون ایرانی شده است (شیخ انصاری، ۱۴۰۰ : ۳) و علاوه بر محاسنی که داشته، برای خانواده‌ها و جوامع اسلامی تهدیدهای فرهنگی - اعتقادی نیز در پی داشته است (حسن‌پور، ۱۳۹۸ : ۷۶). البته لازم به ذکر است که میزان اثرپذیری و آسیب‌پذیری از فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی مجازی به عواملی همچون نوع نگاه و رویکرد افراد به این ابزارها، شناخت کافی از آنها، آگاهی از آسیب‌ها و مخاطرات این فناوری‌های رسانه‌ای جدید بستگی دارد (احمدی و همکاران، ۱۳۹۵ : ۱۷)؛ اما در مجموع با توجه به آسیب‌هایی که از جانب فضای سایبر، خانواده و امنیت اخلاقی را تهدید می‌کند (بختیاری، ۱۳۹۱ : ۵۲)، لزوم توجه به این تکنولوژی و تأثیرات آن بر نهاد خانواده و به‌ویژه مقوله‌ی همسرگزینی حائز اهمیت تلقی می‌شود؛ به عبارت دیگر فضای مجازی به عنوان ابزاری تأثیرگذار و فراگیر، در ابعاد گوناگون دارای آثار و پیامدهای مثبت و منفی است و از آنجائی که دستاوردهای چشمگیر آن بر کسی پوشیده نیست، ما در این پژوهش سعی داریم به مطالعه و بررسی آسیب‌های آن در بعد خانواده و همسرگزینی بپردازیم.

۲ مروری بر کارهای دیگران

بر اساس تحقیق صورت گرفته توسط رضوانی و پریش (۱۴۰۰)، تحت عنوان «مروری بر آسیب‌های فضای مجازی، اینترنت و شبکه‌های اجتماعی بر روابط خانواده‌ها در پژوهش‌های خارج از کشور»، گسترش فعالیت و حضور افراد در فضای سایبر، اینترنت و نیز شبکه‌های اجتماعی در بردارنده‌ی آسیب‌هایی همچون مسائل روحی - روانی، رفتاری، اخلاقی، مذهبی، فرهنگی و اجتماعی می‌باشد (رضوانی و پریش، ۱۴۰۰ : ۱۲۳). بر اساس تحقیق انجام شده توسط اسماعیلی و همکاران (۱۳۹۸)، تحت عنوان «فضای مجازی و تأثیرات آن بر خانواده» امروزه استفاده از فضای سایبر امری اجتناب‌ناپذیر شده است؛ به همین منظور نمی‌توان موضوع عدم استفاده از آن را مطرح کرد اما می‌توان به منظور پیشگیری از آسیب‌های آن، افراد را به استفاده عقلانی و کنترل شده از این فناوری توصیه کرد (اسماعیلی و همکاران، ۱۳۹۸ : ۶۲). بر اساس پژوهش انجام شده توسط عسگری (۱۳۹۸)، تحت عنوان «آسیب‌شناسی فضای مجازی در تعلیم و تربیت کودکان و نوجوانان» که با روش توصیفی - تحلیلی انجام شده است، نتایج پژوهش حاکی از آن است که گسترش فضای مجازی دارای پیامدهای مثبتی همچون تسهیل و تسریع ارتباطات و تبادل داده‌ها است و دارای پیامدهای منفی نیز همچون آسیب‌های خانوادگی، روانشناختی، شخصیتی و فرهنگی می‌باشد (عسگری، ۱۳۹۸ : ۱). بر

اساس پژوهش صورت گرفته توسط زینلی پور (۱۳۹۸) تحت عنوان «تأثیر فضای مجازی بر خانواده و جوانان (آسیب ها و راهکارها)»، امروزه خانواده‌های ایرانی در بعد فرهنگی با فناوری‌هایی همچون فضای سایبر، شبکه‌های ماهواره‌ای و رسانه‌های مدرن مواجه است که هر یک به نوعی در ابعاد گوناگون بر خانواده اثر می‌گذارد (زینلی پور، ۱۳۹۸ : ۷۱ - ۷۲). بر اساس پژوهش انجام شده توسط نیک‌بخش (۱۳۹۷) تحت عنوان «بررسی شبکه‌های اجتماعی در فضای مجازی به عنوان یک پدیده‌ی اجتماعی نوپدید و تأثیر آن بر کانون خانواده (مطالعه موردی: منطقه ۸ شهرستان اهواز)» که نمونه آماری آن متشکل از ۳۰۰ نفر از افراد منطقه ۸ شهر اهواز بوده است، یافته‌ها حاکی از آن است که کلیه متغیرهای جمعیت‌شناختی همچون جنس، شغل و تحصیلات بر محور شبکه‌های اجتماعی مجازی بر کانون خانواده تأثیر داشته و میان طلاق عاطفی با تأثیر شبکه‌های اجتماعی مجازی ارتباطی مشاهده نشده است (نیک‌بخش، ۱۳۹۷ : ۶۳). مطابق با تحقیق انجام شده توسط رازقی و همکاران (۱۳۹۶)، تحت عنوان «بررسی جامعه‌شناختی نگرش جوانان نسبت به ازدواج در فضای مجازی» که با روش پیمایشی و حجم نمونه ۴۰۰ نفری انجام شده است، یافته‌ها بیانگر آن است که متغیرهای دینداری، وابستگی به خانواده، پایگاه و موقعیت اجتماعی و اقتصادی به ترتیب اساسی‌ترین عوامل پیش‌بینی‌کننده‌ی رویکرد منفی نسبت به ازدواج در فضای مجازی بوده‌اند و متغیرهای تعامل با دوستان، میزان استفاده از اینترنت و سن اساسی‌ترین عوامل تأثیرگذار بر نگرش مثبت نسبت به ازدواج در فضای مجازی است و به طور کلی تحولات فکری و ارزشی در رابطه با ازدواج در فضای مجازی یکی از عوامل مهم دگرذیسی‌های اجتماعی در جامعه ایران است (رازقی و همکاران، ۱۳۹۶ : ۶۷). مطابق با پژوهش انجام شده توسط فلاحی (۱۳۹۵) تحت عنوان «تحلیل کیفی و کمی تأثیر شبکه‌های اجتماعی مجازی در ساختار خانواده» که با روش تحقیق تلفیقی (کمی - کیفی) انجام شده است، یافته‌ها نشان می‌دهد که حضور صرف و استفاده از این ابزار به فروپاشی خانواده منجر نمی‌شود اما شناخت، آگاهی کافی و کنترل ابعاد مختلف این پدیده می‌تواند (علاوه بر مصون ماندن از آسیب‌ها)، برخورداری از امکانات و حمایت‌های موجود را به دنبال داشته باشد (فلاحی، ۱۳۹۵ : ۱۵۱). بر اساس پژوهش انجام شده توسط عطایی (۱۳۹۴) تحت عنوان «تحلیل جامعه‌شناختی تأثیر فضای مجازی بر ارتباطات افراد در خانواده‌ها (مورد مطالعه: شهر اصفهان)» که با روش پیمایشی انجام شده است نتایج بیانگر آن است که کمیت و کیفیت استفاده کردن از فضای مجازی بر ارتباطات شفاهی خانواده‌ها تأثیرگذار بوده است؛ به این صورت که هر چه میزان استفاده از فضای سایبر بیشتر باشد، کیفیت و کمیت ارتباط و گفتمان شفاهی که ناشی از ارتباط رو در رو افراد در جهان حقیقی است، کاهش می‌یابد (عطایی، ۱۳۹۴). چنین به نظر می‌رسد که با توجه به گستره‌ی تأثیرگذاری و پیامدهای فضای سایبر و افزایش تعداد کاربران آن در سال‌های اخیر توجه به آسیب‌شناسی فضای سایبر در حوزه خانواده و به ویژه همسرگزینی از ابعاد گوناگون حائز اهمیت است که در این پژوهش مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۳ فضای سایبر و آسیب‌شناسی آن

ویلیام گیبسون، نویسنده‌ی داستان‌های تخیلی و علمی، نخستین کسی است که واژه‌ی فضای سایبر را در سال ۱۹۸۱ به کار برد؛ بدین صورت که منظور او از این اصطلاح توصیف جهانی جدید بود که ماهیتی مجازی داشت (کلاهی و مباحثی، ۱۳۸۶: ۳۳). چنین به نظر می‌رسد که فضای سایبر به عنوان ابزاری که در دسترس تعداد قابل توجهی از افراد جامعه است، صرف نظر از مزایایی که دارد، چالش‌ها و آسیب‌هایی را هم به همراه داشته که برطرف نمودن این آسیب‌ها نیازمند اقدامات موثر می‌باشد که این آسیب‌ها عبارتند از: آسیب‌های جسمانی همچون ناینتدینت و غشاءوتری، برانگیختگی فیزیولوژیکی و تغییر الگوی خواب (شاملی، ۱۳۹۶: ۱۶-۱۷)، آسیب‌های خانوادگی مانند کاهش تعاملات خانوادگی، تغییر الگوی تعاملی میان والدین و فرزندان، توزیع نامتوازن و عدم تعادل در توزیع قدرت در خانواده، شکاف بین نسلی و ... (عسگری، ۱۳۹۸: ۸-۹)، آسیب‌های فرهنگی، اجتماعی و اخلاقی همچون دسترسی سهل و سریع به مطالب و منابع غیراخلاقی، بروز انحرافات جنسی و اخلاقی، تضاد ارزش‌ها، تضعیف باورها و ارزش‌های دینی و القاء شبهات دینی - فکری، کمرنگ شدن ارزش‌های فرهنگی - دینی، ترویج سطحی‌نگری در جامعه، ایجاد سردرگمی، گسترش اباحه‌گری عملی، گسترش تولیدات فرهنگی فرهنگ‌های منحط و مخرب (عسگری، ۱۳۹۸: ۱۰-۱۱) و ترویج سبک زندگی غربی (سیاح طاهری و همکاران، ۱۳۹۵: ۹۳)، آسیب‌های فردی - روانی مانند افسردگی، انزوای طلبی، بحران هویت، اختلال در شکل‌گیری شخصیت، اعتیاد به اینترنت و ... (عسگری، ۱۳۹۸: ۸-۶).

۱.۳ مؤلفه‌های همسرگزینی و آسیب‌شناسی فضای سایبر در این حوزه

ازدواج یکی از مهم‌ترین تصمیمات هر شخص بالغ بوده و این امر با سایر جنبه‌های اساسی زندگی او در ارتباط است و احساس خوشبختی، رضایت از زندگی زناشویی و پایداری در ازدواج می‌تواند بر سلامت روان فرد و جامعه تأثیر گذارد (مطلق، ۱۳۹۵: ۴)؛ اما معیارهای همسرگزینی در جوامع و فرهنگ‌های گوناگون متفاوت می‌باشند و عوامل گوناگون بیولوژیکی - زیستی، جسمانی، روانی، اجتماعی، آموزشی - تحصیلی، فرهنگی، دینی - مذهبی و ... در آن دخیل هستند (نیازی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۲۴). در همین راستا در پژوهش‌های مختلفی که در حوزه انتخاب همسر صورت گرفته است مجموعه‌ای از عوامل و سرفصل‌ها به‌منظور تدوین الگوی همسرگزینی در جامعه ایرانی معرفی شده است که به شرح ذیل می‌باشد:

ملاک‌های دینی شامل تقیّدات دینی و اعتقادی، نجابت، عفت، پاکدامنی، تناسب و توافق دینی و اعتقادی، اشتراک در دین و مذهب؛ ملاک‌های اخلاقی شامل قناعت، خوش‌اخلاقی، حسن رفتار، سازگاری و توافق، پایبندی به کانون خانواده، صداقت در گفتار و عمل، تعهد و وفاداری، قدرت درک و تفاهم فکری، احترام به خانواده‌ها، صمیمیت، اعتماد به طرف مقابل، نبود ازدواج قبلی، ملاک‌های روحی - روانی شامل سلامت روحی - روانی و فکری، ارضای نیازهای روانی و عاطفی، عشق، مودت، محبت، رشد و بلوغ فکری و عاطفی، وجود ارتباط حسی و عاطفی، تشابه و تناسب در علایق و طرز تفکر، اعتقاد به تأثیر حفاظتی ازدواج بر انسان‌ها، امید به زندگی، ملاک‌های فرهنگی - اجتماعی شامل تحصیلات، پایبندی به ارزش‌های سنتی، تعاملات مثبت

اجتماعی، تناسب در موقعیت اجتماعی، اهل معاشرت بودن و حضور در اجتماع داشتن، تشابه و تناسب در ارزش‌های اجتماعی و فرهنگی، تشابه در قومیت، وجود زبان مشترک، داشتن مهارت‌های ارتباطی و اجتماعی، موقعیت اجتماعی و اقتصادی مناسب، آگاهی و شناخت مسائل و مسئولیت‌های زندگی زناشویی، ملاک‌های اقتصادی شامل ثروت و توانایی اقتصادی، شغل و درآمد کافی، منزلت و جایگاه شغلی پدر، استقلال اقتصادی و مالی، تناسب مالی و اقتصادی خانواده‌ها، تهیه جهیزیه، مهریه، ملاک‌های فردی شامل خصوصیت فردی و رفتاری، قدرت تصمیم‌گیری، فن بیان، استقلال فکری و تصمیم‌گیری، اختلاف سنی زوجین، اعتماد به نفس، قدرت تعقل و پختگی، باهوش بودن، تناسب ظاهری، خانه‌داری، شجاعت، مسئولیت‌پذیری، تشابه در رفتار و عادات، نحوه انتخاب همسر (شخص انتخاب کند، خانواده‌اش انتخاب کنند و یا اینکه دوستان و اطرافیان انتخاب کنند)، تناسب و تشابه در علایق، ملاک‌های خانوادگی شامل پیوند و ارتباط خویشاوندی، نظر و دیدگاه خانواده‌ی همسر، تناسب و تشابه فرهنگی - تحصیلی خانواده‌ها، اصالت خانوادگی، رضایتمندی خانواده‌ها، معاشرت و تعامل با خانواده‌ها، ملاک‌های جنسی و جسمی شامل سلامت جسمی و ظاهری، جذابیت ظاهری و فیزیکی، فقدان نقص عضو و بیماری ژنتیکی، پیراستگی و پاکیزگی، فقدان رابطه جنسی قبلی، رشد و بلوغ جسمی و جنسی، تناسب ظاهری و شکلی (نیازی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۳۶ - ۱۳۵).

در مجموع به دلیل اینکه ازدواج پایه و مبنای تشکیل خانواده است (نیازی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۳۸) و امروزه به دلیل تحولات روزافزونی که در جوامع بشری در حال وقوع است، زنان، مردان، نهاد خانواده، نحوه تشکیل آن و به طور خاص معیارها و الگوهای همسرگزینی هم تحت تأثیر قرار گرفته‌اند (نیازی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۳۸). به عبارت دیگر چنین به نظر می‌رسد که فضای مجازی هم یکی از عواملی است که سبب تحولات عمیق در سطوح گوناگون جامعه شده است؛ بدین صورت که با توجه به گسترش و ضریب نفوذ فضای سایبر در جهان و به‌ویژه ایران، نهاد خانواده و مقوله انتخاب همسر هم جزء مواردی است که در ابعاد گوناگون امکان تأثیرپذیری از فضای مجازی را دارد؛ بدین شکل که فضای مجازی می‌تواند از طریق اموری همچون رواج کمال‌گرایی در حوزه ازدواج و همسرگزینی، تصویرسازی و الگوسازی از نوعی همسر ایده‌آل که در عالم واقع غیرقابل دستیابی است، بالابردن سطح توقعات و انتظارات جوانان از همسر آینده به‌ویژه در بعد ظاهری، اشاعه تبلیغات گسترده متباین با ارزش‌های ایرانی - اسلامی در حوزه انتخاب همسر و مسائل مرتبط با آن، ترویج چشم و هم‌چشمی به واسطه به‌نمایش گذاشتن سبک زندگی، مراسم ازدواج و جهیزیه لوکس و تجملاتی و به‌دنبال آن کاهش تمایل سایر جوانان به ازدواج به‌دلیل عدم توانایی در فراهم‌نمودن چنین امکاناتی، رواج انحرافات اخلاقی و جنسی و عادی‌سازی مسائلی همچون همجنس‌گرایی و بی‌قیدی جنسی، تشویق جوانان به ازدواج سفید یا همباشی، تولید محتواهای مبتذل و نافی ارزش‌های دینی - اخلاقی و به‌دنبال آن اشاعه فحشا، عادی‌سازی تجرد دائمی و عدم ازدواج و تشکیل خانواده، تا حد قابل توجهی بر مقوله همسرگزینی و ایجاد تحولات فکری عمیقی در جوانان تأثیرگذار ظاهر شود که ماحصل آن، افزایش سن ازدواج، کاهش تمایل به ازدواج و اقدام به تجرد دائمی و یا ازدواج سفید، همسرگزینی و ازدواج بر پایه‌ی معیارهای نادرست و غیرواقعی و در نهایت دامن‌زدن به آسیب اجتماعی طلاق است.

۴ آسیب‌شناسی فضای سایبر در حوزه خانواده

یکی از عوامل تأثیرگذار بر تحولات خانواده، پدیدارشدن فناوری های نوین اطلاعاتی و ارتباطی و به‌طور خاص فضای سایبر می‌باشد که منجر به اختلال در بعضی از کارکردهای خانواده شده است (رحیمی و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۴۵) و نسل جدیدی از تعاملات اجتماعی را به وجود آورده است (امانی، ۱۳۹۶: ۹۱). به عبارت دیگر با دیجیتالی‌شدن جامعه و رشد روزافزون تکنولوژی‌های نوپدید و رسانه‌های نوظهور خانواده هم در حال تحول است (خجیر، ۱۳۹۶: ۱۱۱) و فضای مجازی به عنوان ابزاری تأثیرگذار آثار نامطلوبی را هم در مناسبات اعضای خانواده به جای گذاشته است. برای مثال در سطح روابط زناشویی زوجین آثار نامطلوبی از قبیل ناپایداری ازدواج، افزایش تنوع‌طلبی جنسی در مردان، تغییر الگوی همسرگزینی، فقدان مهارت کافی برای ازدواج (سمیعیانی و خشکه، ۱۳۹۴: ۱۲۵)، نارضایتی‌های خانوادگی و زناشویی در بعد عاطفی، روانی و جنسی (زینلی پور، ۱۳۹۸: ۷۵)، دنبال‌کردن اهداف و محتواهایی که منجر به تشدید مشکلات زناشویی می‌شود (اسکندری و درودی، ۱۳۹۵: ۱۸) را داشته و از طرف دیگر، چون نوجوانان و جوانان هم زمان قابل توجهی از اوقات فراغتشان را به حضور در شبکه‌های اجتماعی مجازی اختصاص می‌دهند (فرزانه و فلاحتی، ۱۳۹۴: ۳)، رشد و توسعه فضای سایبر در مناسبات آنها با یکدیگر و تعاملاتشان با والدین تحولاتی را ایجاد کرده است؛ از جمله عدم توانایی و دانش کافی والدین در آموزش دادن استفاده از این ابزار به فرزندانشان، کاهش تعاملات والدین و فرزندان، افزایش تعاملات دختران و پسران، بالا رفتن سن ازدواج (سمیعیانی و خشکه، ۱۳۹۴: ۱۲۵)، اعتماد به اینترنت و بروز افت تحصیلی (زینلی پور، ۱۳۹۸: ۷۶)، رشد تعاملات و ارتباطات نامتعارف میان جوانان (زینلی پور، ۱۳۹۸: ۷۹)، سوء استفاده جنسی (زینلی پور، ۱۳۹۸: ۸۰)، بلوغ زودرس. از این رو می‌توان چنین استنباط کرد که حضور فضای مجازی در خانواده‌ها گاه پیامدهای نامطلوبی را به دنبال داشته که اگر زوجین مهارت، دانش و هوشمندی کافی در مواجهه با این ابزار را نداشته باشند، نه تنها روابط زناشویی خود را در معرض خطر خواهند دید، بلکه فرزندانشان هم از آسیب‌های این تکنولوژی در امان نخواهند ماند.

۵ نتیجه‌گیری

در مجموع چنین به نظر می‌رسد که فضای سایبر با استفاده از فرمت ظاهری و ساختاری جذاب، مضامین و محتواهای جدید و بدون سانسور، تبلیغات و تصاویر متنوع توانسته افراد بسیاری را در رده‌های سنی مختلف تحت تأثیر خود قرار دهد. به همین منظور برای مقابله با آثار و پیامدهای نامناسب و زیانبار آن، باید با استفاده از رسانه‌های جمعی با رعایت حدود و موازین عرفی - دینی به آگاه‌سازی و روشنگری مردم پرداخته شود و نوعی سواد رسانه در میان تمام افراد جامعه ایجاد شود؛ زیرا به نظر می‌رسد که نسل گذشته به دلیل اینکه از ابتدا با این پدیده‌ی نوظهور مواجه نبوده است، گاه یا آن را به طور کامل رد می‌کند و یا اینکه چون دانش مرتبط با فضای سایبر و رسانه را ندارد فرزندان خود را به خصوص کودکان و نوجوانان را بدون هیچگونه نظارت مستمر و اعتدال‌گونه‌ای در این فضا رها می‌کند که در نتیجه فرزندان هم به آسانی به محتواهای نامناسب دست می‌یابند که این امر ممکن است به بلوغ زودرس و یا سوء استفاده عاطفی - جنسی از آنها ختم شود؛

بنابراین به والدین توصیه می‌شود که ابتدا این مسئله را مد نظر قرار دهند که استفاده از فضای سایبر در عصر حاضر امری اجتناب‌ناپذیر است؛ اما برای حضور فرزندان خود محدودیت‌ها و نظارت‌های اعتدال‌گونه‌ی مستمری را تعریف کنند و در مقابل هم جوانان می‌بایست برای ورود به فضای مجازی و استفاده از آن یکسری پیش‌فرض‌ها را رعایت کنند از جمله اینکه: میزان استفاده خود از فضای سایبر را مدیریت کنند، به نکته توجه کنند که حضور در کدام یک از زیرمجموعه‌های فضای مجازی و به طور خاص شبکه‌های اجتماعی، برای آنها لازم و کاربردی است؟ آیا برای استفاده از این تکنولوژی آگاهی و دانش کافی را دارند؟ اگر پاسخ خیر است در یادگیری و کسب دانش در این حوزه تلاش کنند، آیا توانایی تمیزدادن اخبار و اطلاعات صحیح از شایعه را دارند؟ آیا توانایی این را دارند که به طور کامل تحت تأثیر فضای مجازی و حواشی مرتبط با آن قرار نگیرند؟ و ... که در نهایت به نظر می‌رسد که اگر هر یک از حوزه‌های مرتبط با آموزش کودکان، نوجوانان و جوانان یعنی خانواده، مدرسه، دانشگاه، رسانه ملی و ... رسالت و وظیفه خود را در حوزه پیشگیری از آسیب‌های فضای سایبر و آگاه‌سازی آنان انجام دهد، میزان اثرپذیری قابل توجه این قشر از جامعه از فضای مجازی محدودتر خواهد شد و آنها با بینش و بصیرت کافی وارد این فضا می‌شوند و به تمامی اطلاعات موجود در آن به آسانی اطمینان نمی‌کنند و از همه مهم‌تر تحت تأثیر تبلیغات کاذب و تفکرات تبلیغ‌شده توسط آن در خصوص ارائه مدل‌های نامطلوبی همچون ازدواج سفید و تغییر در معیارهای همسرگزینی قرار نمی‌گیرند که این امر می‌تواند از بروز آسیب‌های اجتماعی دیگری همچون طلاق، انتخاب مجرد دائمی، ازدواج سفید، اجتناب از فرزندآوری و روی آوردن به نگهداری از حیوانات خانگی، ایجاد حس افسردگی به دلیل عدم تطابق داشتن وضعیت ظاهری - فردی و اقتصادی - خانوادگی با الگوهای معرفی‌شده توسط فضای مجازی پیشگیری کند. به همین منظور لازم است که خانواده‌ها و مسئولین مربوطه با استفاده از روش‌های مختلف همچون سیاست‌گذاری‌های هدفمند، اقدامات راهبردی در حوزه آموزش و پرورش و آموزش عالی، افزایش تعداد پژوهش‌های کاربردی و نیز تولیدات رسانه‌ای تأثیرگذار و جذاب در صدد آگاه‌سازی نوجوانان و جوانان در خصوص استفاده از فضای مجازی و کاهش میزان اثرپذیری از آن برآیند.

مراجع

- [۱] نصیری‌پور، معصومه، «شبکه‌های اجتماعی آنلاین و وفاداری افراد متاهل»، فصلنامه مطالعات رسانه‌های جدید، ۱۳۹۸.
- [۲] کنعانی، محمدامین، محمدزاده، حمیده، محمدزاده، فاطمه، «بررسی رابطه‌ی استفاده از اینترنت با نگرش به دوستی اینترنتی با جنس مخالف (مطالعه‌ی موردی دانشجویان دانشگاه گیلان)»، فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران، ۱۳۹۳.
- [۳] مهدی‌پور، فرشاد، «مجازی شدن آسیب‌های اجتماعی؛ مسئله‌ها و راه‌حل‌های سیاستی»، دو فصلنامه علمی پژوهشی دین و سیاست فرهنگی، ۱۳۹۷.
- [۴] صادقی، علی، عامری، زینب، «شبکه‌های اجتماعی مجازی و آسیب‌های اجتماعی مطالعه موردی: امنیت عمومی»، پویا در آموزش علوم انسانی، ۱۳۹۵.
- [۵] شاملی، علی‌اکبر، «آسیب‌های فردی فضای مجازی از منظر اخلاق اسلامی»، فصلنامه علمی - ترویجی در حوزه اخلاق، ۱۳۹۶.

- [۶] شاه‌محمدی، غلامرضا، «راهبردهایی برای پیشگیری وضعی از آسیب‌های فضای مجازی»، فصلنامه مطالعات راهبرد ناجا، ۱۳۹۵.
- [۷] رونقی، مرضیه، «آسیب‌شناسی فضای مجازی»، کنفرانس پژوهش‌های نوین ایران و جهان در روانشناسی و علوم تربیتی، حقوق و علوم اجتماعی، ۱۳۹۶.
- [۸] خوش‌صفا، حسن، کفاشی، مجید، «بررسی رابطه شبکه‌های اجتماعی مجازی و ارزش‌های خانواده»، فصلنامه راهبرد اجتماعی فرهنگی، ۱۳۹۶.
- [۹] یوسفی، سهیل، افتخاری، علی، «تأثیر فضای مجازی بر میزان بزهکاری جوانان»، کنفرانس ملی دستاوردهای نوین جهان در تعلیم و تربیت، روانشناسی، حقوق و مطالعات فرهنگی - اجتماعی، ۱۳۹۷.
- [۱۰] شیخ‌انصاری، مهین، «جامعه ایرانی و فضای مجازی تحلیل ثانویه تحقیقات علوم اجتماعی در حوزه فضای مجازی»، مجله جامعه‌شناسی ایران، ۱۴۰۰.
- [۱۱] حسن‌پور، عبدالکریم، «تعارضات کاربری فضای مجازی با سبک زندگی اسلامی (با تأکید بر جایگاه زمان، خانواده و روابط اجتماعی)»، نشریه Pure Life، ۱۳۹۸.
- [۱۲] احمدی، حبیب، منصوری، فردین، شاه‌چراغ، علی، «بررسی ابعاد آسیب‌زای استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی در میان جوانان شهر کرمانشاه»، دو فصلنامه مشارکت و توسعه اجتماعی، ۱۳۹۵.
- [۱۳] بختیاری، آمنه، «بررسی هنجارهای اخلاقی در فضای مجازی (اینترنت)»، مطالعات رسانه‌ای، ۱۳۹۱.
- [۱۴] رضوانی، امین، پریش، فریدون، «مروری بر آسیب‌های فضای مجازی، اینترنت و شبکه‌های اجتماعی بر روابط خانواده‌ها در پژوهش‌های خارج از کشور»، دو فصلنامه علمی - تخصصی مطالعات هنر و رسانه، ۱۴۰۰.
- [۱۵] اسماعیلی، مژگان، سیدی، نرگس، رستمی، فاضل، «فضای مجازی و تأثیرات آن بر خانواده»، بهروز، ۱۳۹۸.
- [۱۶] عسگری، عشرت، «آسیب‌شناسی فضای مجازی در تعلیم و تربیت کودکان و نوجوانان»، سومین همایش ملی روانشناسی، تعلیم و تربیت و سبک زندگی، ۱۳۹۸.
- [۱۷] زینلی‌پور، فاطمه، «تأثیر فضای مجازی بر خانواده و جوانان (آسیب‌ها و راهکارها)»، نشریه Pure Life، ۱۳۹۸.
- [۱۸] نیک‌بخش، بهرام، «بررسی شبکه‌های اجتماعی در فضای مجازی به‌عنوان یک پدیده اجتماعی نوپدید و تأثیر آن بر کانون خانواده (مطالعه موردی: منطقه هشت شهرستان اهواز)»، فصلنامه علمی - ترویجی جامعه، فرهنگ و رسانه، ۱۳۹۷.
- [۱۹] رازقی، نادر، علیزاده، مهدی، محمدی سنگ چشمه، سمیه، «بررسی جامعه‌شناختی نگرش جوانان نسبت به ازدواج در فضای مجازی»، جامعه‌شناسی کاربردی، ۱۳۹۶.
- [۲۰] فلاحی، علی، «تحلیل کیفی و کمی تأثیر شبکه‌های اجتماعی مجازی در ساختار خانواده»، فصلنامه فرهنگی - تربیتی زنان و خانواده، ۱۳۹۵.
- [۲۱] عطایی، پری، «تحلیل جامعه‌شناختی تأثیر فضای مجازی بر ارتباطات افراد در خانواده‌ها (مورد مطالعه: شهر اصفهان)»، دومین کنفرانس بین‌المللی علوم رفتاری و مطالعات اجتماعی، ۱۳۹۴.
- [۲۲] جوادی، محسن، «پژوهشنامه اخلاق و فناوری اطلاعات»، تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۸۶.
- [۲۳] سیاح طاهری، محمدحسین، چینی‌فروشان، مسعود، محمدزاده، ندا، طاهری، محمدرضا، عامل نیک، فاطمه، نصر هرنندی، محمدمهدی، زارع میرک‌آباد، محمدسجاد، موحد، نعیمه، «حقیقت مجازی (درباره فضای مجازی چه بدانیم و چه بگوئیم)»، تهران: مرکز ملی فضای مجازی، ۱۳۹۵.
- [۲۴] کیاسالار، محمد، شرافتی، سمیه، مطلق، محمداسماعیل، رفیعی فر، شهرام، اسلامی، محمد، «ازدواج + ۱۸: ۱۸ سؤال و جواب درباره رابطه ازدواج و سلامت»، تهران: جوان، ۱۳۹۵.

- [۲۵] نیازی، محسن، میری، سمیه، فرهادیان، علی، «طراحی الگوی معیارهای همسرگزینی در جامعه ایران»، فصلنامه فرهنگی - تربیتی زنان و خانواده، ۱۳۹۸.
- [۲۶] رحیمی، محمد، شکریبیگی، عالییه، ساروخانی، باقر، حضرتی صومعه، زهرا، «بررسی جامعه‌شناختی رابطه شبکه‌های اجتماعی و تغییرات جاری در خانواده‌ها»، پژوهشنامه اسلام زنان و خانواده، ۱۳۹۶.
- [۲۷] امانی کلاریجانی، امرالله، «فضای مجازی و واکاوی سیاست‌های پیشگیرانه در کنترل آسیب‌های اجتماعی نوپدید»، نشریه علمی، تخصصی رهیافت پیشگیری، ۱۳۹۶.
- [۲۸] خجیر، یوسف، «آسیب‌شناسی استفاده از شبکه‌های اجتماعی و نرم افزارهای تلفن همراه در خانواده‌ی ایرانی (با تأکید بر نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید)»، فصلنامه شورای فرهنگی اجتماعی زنان و خانواده، ۱۳۹۶.
- [۲۹] سمیعانی، محمد، حاجی محمد جواد خشکه، حمید رضا، «تبیین فرصت‌ها، چالش‌ها و کارکردهای فضای مجازی در ساحت تربیت سیاسی و اجتماعی»، بصیرت و تربیت اسلامی، ۱۳۹۴.
- [۳۰] اسکندری، حسین، درودی، حمید، «بررسی ارتباط میزان استفاده و اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی بر گرایش به طلاق و تعارضات زناشویی»، مطالعات راهبردی ورزش و جوانان، ۱۳۹۵.
- [۳۱] فرزانه، سیف‌الله، فلاحتی شهاب‌الدینی، راضیه، «بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر گرایش به شبکه‌های اجتماعی مجازی (مورد مطالعه: دانش‌آموزان دختر متوسطه دوره دوم شهر بابل)»، دو فصلنامه مشارکت و توسعه اجتماعی، ۱۳۹۴.

